

Оксана САПЕЛЯК

НА СТОРОЖІ УКРАЇНСТВА

Піднімається питання ролі Тараса Шевченка як одного з головних ресурсів самозбереження національної ідентичності українських іммігрантів у Парагваї та Аргентині, як гаранта утвердження окремішності української етнічної групи в цих країнах.

Ключові слова: іммігранти, етнічна група, консолідація, самозбереження, самоідентифікація.

Українські емігранти наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст., залишаючи рідний край, везли із собою в усі світи: Європу, Азію, Австралію, Північну й Південну Америку все те, що було необхідним, на їхню думку, на чужині. Скрині, бочки, чемодани рільники наповнювали збіжжям (зерном жита, пшениці, проса, ячменю, вівса), насінням бобових, моркви, буряків та іншої городини. Примудрялись запакувати саджанці груш, слив, вишень, яблук. Обов'язково бралось насіння чорнобривців, коріння дикої жоржини, барвінку й ружі. В Аргентині (Колонія Лас Тунас, провінція Місіонес) у городі нащадків одних із перших тут поселенців із с. Грушка Товмацького повіту (нині Тлумацький район) пп. Король мені довелося побачити навіть полин, котрий ретельно плекали. Борони, плуги, серпи, вози, будівельні інструменти, ткацькі верстати, прядки, веретена, мотвила, швейні машинки, ночви, миски, баняки, ложки — залишки того добра ще й нині можна знайти на аргентинських та парагвайських чакрах. У світ разом з поселенцями мандрували традиції української кухні, вишивки, писанкарства, малярства, килимарства, свята й обряди, колядки й щедрівки, пісні й танці, музичні інструменти... І доконечно кожна родина везла зі собою Біблію, молитвенник, свій християнський обряд, а також «Кобзар» Тараса Шевченка.

Аргентинська влада прибулих розселила в різні провінції держави, але іммігранти скрізь і всюди творили оази України [3]. «Кожна українська громада — це відображення громади в краю. Має свою церкву, дзвіницю, цвинтар, школу» [2, с. 306] — так характеризує поселення в Аргентині перший український історик у цій південноамериканській країні Михайло Данилишин.

Українські переселенці — переважно селяни із західних земель України імпортували зі своїх теренів традиції спільного життя в громаді, взаємодопомоги, досвід праці в громадських організаціях. Насамперед ідеться про «Просвіту». Тут, на американському континенті, в усіх поселеннях, містах і містечках, де опинилися іммігранти, виникали просвітянські читальні. Відірвані від матірньої культури, переселенці групувалися навколо культивованих у рідному краї цінностей церкви й «Просвіти». Вже через шість років після прибуття, 1903 р., в колонії Лас Тунас (провінція Місіонес) було засновано «Просвіту», а до початку 40-х років ХХ ст. ця громадська організація нараховувала в Аргентині 24 філії із центральним осередком у Буенос Айресі.

Одна із центральних вулиць у м. Апостолес

Особливо треба підкреслити, що в процесі творення національно-культурного середовища однією із центральних об'єднуючих, які цементували українську громаду, була постать Тараса Шевченка. Адже, як і на Батьківщині, де «Просвіта» — там і Тарас Шевченко. В кожному домі організації на чільному місці — портрет Кобзаря переважно в традиційній різьбленій дерев'яній рамці [1, с. 224].

Наступний важливий етап буття української спільноти — самовиявлення, прояв себе назовні як окремішності зі своєю на континенті оригінальністю. Що при цьому могло б стати виразником українства? Поза сумнівом, традиційна культура. Однак вивершенням її горизонтальних пластів стали Українська Церква та Апостол народу — Кобзар.

Власне, перша переконлива заява про українську етнічну групу прозвучала в Буенос Айресі у зв'язку з відзначенням свята Шевченка, що його провела «Просвіта» в одному із театрів столиці. Концерт, присвячений Українському Поетові у березні 1937 року [1, с. 322], сколихнув засоби масової інформації Аргентини. Відтоді щороку для всієї гро-

Капела бандуристів ім. Т. Шевченка. Буенос-Айрес

мадськості міст і містечок країни проводяться Шевченківські дні.

Особливо величаво відбувалися святкування ювілейного 1961 року, в 100-ліття від дня смерті Кобзаря. Протягом усього року українці знайомили Аргентину з історією України, зі своєю національною культурою, визначними постатями. Грандіозним успіхом української громади стала 14 жовтня цього року ювілейна академія в Буенос Айресі. Величезне число глядачів відвідало виставку «Шевченко в ілюстраціях, публікаціях і філателії», яка проводилася в столиці від 15 до 30 червня [1, с. 338].

Тоді ж філателістичне підприємство Мирослава Самоверського випустило поштові марки іспанською та українською мовами [1, с. 322].

У різних провінціях Аргентини стають популярними виставки українського народного мистецтва, друкованого слова, в центральній частині експозиції яких — незмінно портрет Тараса Шевченка.

У містах появляються площі та вулиці імені Тараса Шевченка [3, с. 136].

Відзначення 1964 р. 150-річчя від дня народження Кобзаря відбулося в престижному театрі Буенос Айреса «Опера». Всі столичні засоби масової інформації: газети, радіо, телебачення не оминули увагою цієї події, висловлювалося захоплення мистецьким рівнем урочистості.

Саме в цих роках прибув із Шанхаю до Буенос Айреса бандурист Осип Сніжний і дав декілька концертів. Українці були зачаровані співом під акомпанемент бандури. Мабуть, при цьому вагому роль відіграла асоціація бандуриста як узагальненого образу з постаттю Кобзаря. Одразу чимало юнаків виявило бажання навчатися гри на суто національному інструменті. Підприємець Антін Чорний започаткував виготовлення бандур, що дало поштовх створити Студію бандуристів. Диригентом Студії став Василь Качурак. Згодом діяльність її призупинилася, але після Шевченківських святкувань 1964 р. інтерес до бандури спалахнув з новою силою. Відтак 1965 р. появилася Капела бандуристів ім. Тараса Шевченка, в складі якої постійно перебувало приблизно 30 юнаків і дівчат.

Капела бандуристів при філії «Просвіти» в Ляважоль (провінція Буенос Айрес) була тоді єдиним ансамблем гри на бандурі в усій Південній Америці. Бандура стала невіддільним атрибутом україн-

ства. Без бандуристів не обходилася жодна українська урочистість. Нині в Аргентині добре відомий також колектив бандуристів «Живі струни» у м. Апостолес (провінція Місіонес), постійний керівник якої — викладач консерваторії Маргарита Спасюк-Полутранка. Отже, від 70-х років XIX ст. Шевченко і бандура стають виразними символами української спільноти в Аргентині.

Наступним етапом, котрий можна окреслити як *утвердження української етнічної групи* в Аргентині — спорудження пам'ятників нашому Апостолу. В кожній країні чужинцям непросто одержати дозвіл на встановлення пам'ятників своїм національним героям. Для цього етнічна група насамперед має бути надзвичайно сконсолідована, монолітна, міцно інтегрована в суспільство, сильна фінансово і, звичайно ж, такою, що користується високим моральним авторитетом. Зрештою, особа, яку прагне етнічна спільнота увіковічити, повинна відповідати ціннісним орієнтирам корінного населення.

Виходячи з названих критеріїв, 3 серпня 1967 р. президент Аргентини ген. Онґалія задовольнив прохання українців, підписавши декрет про офіційний дозвіл на спорудження пам'ятника Великому Українцеві в Буенос Айресі.

У березні 1968 р. проголошено конкурс на проект пам'ятника. Для проведення конкурсу (згодом і для встановлення монумента) всі українці незалежно від конфесійної приналежності об'єднали зусилля, щоб зібрати необхідні кошти. Тільки на змагання перша нагорода становила 1500 дол. США, друга — 1000, третя — 750 [1, с. 231]. Виграв проект знаменитого скульптора, відомого в світі як Лео Мал (Леонід Молоджанин, родом з Волині, громадянин Канади, автор пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні). Високомистецький твір складається із двох частин. Перша: на високому постаменті постать молодого поета. Поряд друга: кам'яна брила, в якій викарбувані герої творів Тараса. Вся композиція вражає експресивна.

У квітні наступного 1969 р. відбулося посвячення наріжного каменя під пам'ятник Кобзареві в розлогому столичному парку Трес де Фебреро.

5 грудня 1971 р. в Буенос Айресі довершується кількарічна праця відкриттям та освяченням величної скульптурної споруди. Прибули делегації з Канади, США, європейських країн, Венесуели, Бра-

Марка, випущена на честь відкриття пам'ятника Т. Шевченкові в Буенос-Айресі

зилії, Парагваю, Уругваю й усіх провінцій Аргентини. Подія збрала українців усього світу. На честь відкриття монумента підприємство Мирослава Савоверського випустило поштові марки [1, с. 203].

Після освячення відбувся концерт «Просвіта» в поклоні Шевченкові» за участю Капели бандуристів ім. Тараса Шевченка, хорів, танцювальних колективів.

12 березня 1972 р. українська спільнота організує маніфестацію під пам'ятником Шевченкові. Відтоді найважливіші події відбуваються саме тут, біля монумента. 1999 р. мені вдалося стати свідком зустрічі аргентинців українського походження із делегацією з України.

Пам'ятник Тарасові Шевченку у м. Буенос-Айрес

Відкриття пам'ятника Т. Шевченкові в м. Апостолес, провінція Місіонес

Біля пам'ятника Кобзареві кожного року в столиці Аргентини проходять святкування з нагоди проголошення Незалежності України. Під час Річних Нарад Світової Організації Українських Жіночих Організацій (СФУЖО) 2013 р. у Львові голова Об'єднання Жінок «Просвіти» в Аргентині п. Марія П. Мороз звітувала, поміж іншим, про маніфестацію в Буенос Айресі на захист української мови: «Навколо пам'ятника Т. Шевченку був утворений «живий ланцюг» всіма присутніми», а вже після того — акція протесту з плакатами та прапорами напроти українського посольства (червень, 2012). 22 січня 2013 р. біля пам'ятника Тарасові відбулася урочистість, присвячена «Акту Злуки в 1919 році Української Народної Республіки і Західноукраїнської Народної Республіки в єдину соборну Українську Державу» [4, с. 42—44].

Пам'ятник Тарасові в Буенос Айресі став і вираженням самоідентифікації української групи, виявом її самоутвердження і, головне, символом збереження українців як окремішньої громади у величезному іноетнічному морі [1, с. 31].

1977 р. в Аргентині відзначається прибуття європейських іммігрантів у провінцію Місіонес. Найбільше серед іммігрантів було українців. Офіційна дата їх приїзду — 27 серпня 1897 р. Логічно, що в програмі 80-річчя першого поселення в цій провінції міста Апостолес особливе місце виділено українцям. Комітет у складі 16 осіб на чолі з інтендантом міста доном Жілябертом прийняв рішення відкрити в Апостолес пам'ятник українцеві Тарасові Шевчен-

ку. Для виконання цієї ухвали українська спільнота створила свій комітет, у який ввійшли шановані громадяни міста: Павло Михаленко — голова, о. Володимир Ковалик ЧСВВ — його заступник, Михайло Загрибельний — другий заступник, Михайло Нагірняк — секретар, о. Дмитро Кашук ЧСВВ — заступник секретаря та ін.

19 червня 1977 р. відбулося освячення наріжного каменя під пам'ятник на центральній площі міста при Avenida Nueve de Julio (проспект 9 липня). Акт освячення виконали оо. Юрій Мельничин, Володимир Ковалик, Дмитро Кашук та Іриней Білан. У церемонії прийняли участь інтендант м. Апостолес дон Габріель Жіляберт та представник військового гарнізону майор Хіменез.

Над втіленням у камені образу поета працював скульптор Рауль Деляві, який використав для своєї роботи поширені серед українців публікації, на яких Шевченко зображений з козацькими вусами у шапці [6, с. 193]. Погруддя висотою 1,60 м встановлено на постаменті висотою 1 м. Справа від пам'ятника — таблиця, на якій вирізьблено іспанською мовою: «Учітеся, брати мої!». Вся композиція розміщена на бетонному майданчику, піднятому на сходинок вище вулиці.

Святкування 80-річчя заснування м. Апостолес тривали три дні — від 26 до 28 серпня. Причому 28 серпня оголошено Українським Днем, який розпочався відкриттям пам'ятника Шевченкові. Військовий оркестр міста виконав аргентинський та український гімни. Акт відкриття здійснили: губернатор провінції Місіонес капітан Родольфо Рамон Полетті, інтендант міста дон Габріель Жіляберт та Голова Української Центральної Репрезентації п. Володимир Котульський.

Посвячували пам'ятник Екзарх українців у Аргентині єпископ Андрій Сапеляк та єпископ у Бразилії Єфрем Кривий.

На ці урочистості в м. Апостолес зібралися всі мешканці міста та тисячі українців з різних провінцій Аргентини, з Бразилії, Парагваю, Рима. З Буенос Айреса з цієї нагоди прибула Капела бандуристів ім. Тараса Шевченка, танцювальні ансамблі. Виступи українських танцюристів і хористів глядачі сприймали бурхливими оплесками, вигуками захоплення. ЗМІ провінції повнилися інформаціями про подію, про подиву гідне українське мистецтво.

1972 року в м. Обера (провінція Місіонес, приблизно 90 км від м. Апостолес, яку ще називають «капіть дель монте» — «столиця гір») українська громада одержала як визнання її внеску в розвиток міста в центральній частині площу, названу «Україна». Як гарантію українськості іммігранти спорудили на ній пам'ятник Шевченкові, аналогічний апостолеському. Відкриття відбулося 6 серпня того ж року в день відзначення 50-ліття заснування м. Обера.

У Парагваї переселенці з Волині та Покуття, які прибували в цю країну протягом 1926—1932 рр., як і в сусідній Аргентині, маніфестують про себе своїми оригінальними храмами і капличками, радіопередачами, брошурами іспанською мовою, в яких розповідають про історію України, історію поселення українців у Парагваї, про відомих особистостей, звісно ж, першою чергою — Тараса Шевченка.

Попри те, зорганізована в єдине тут товариство «Просвіта» українська спільнота одним із важливих своїх завдань постановила спорудити пам'ятник Шевченкові. 1974 року трапилася відповідна нагода. Міська управа м. Енкарнасьйон (центр провінції Ітапуа) запланувала побудувати в престижному районі міста новий парк із «Площею зброї» в ньому. Голова міста запросив «Просвіту» взяти участь у реалізації цього плану. Українці погодилися фінансово підтримати проект з умовою, що на цій площі буде споруджено пам'ятник Великому Українцеві — Тарасові Шевченкові. Міська влада прийняла ці умови. Відтак 1974 р. при «Просвіті» було створено Шевченківський комітет, до складу якого ввійшли просвітяни української православної і греко-католицької парафій: Зенон Шостак, Микола Ремизовський, о. Йосиф Рісінгер, о. Ізидор Васік, Степан Худик, Степан Іваськевич та ін. Очолив комітет активіст Товариства п. Микола Ремизовський.

Шевченківський комітет розгорнув роботу. Насамперед було налагоджено зв'язок з Українською Центральною Репрезентацією в Аргентині, яка взяла на себе зобов'язання щодо виготовлення проекту пам'ятника та плану його спорудження. Проект пам'ятника виконав відомий аргентинський скульптор Леонардо А. Родрігез. Погруддя Шевченка було відлито у бронзі в Буенос-Айресі і привезено до м. Енкарнасьйон.

Завданням «Просвіти» Парагваю було залучення до урочистостей щонайширшого кола парагвай-

Пам'ятник Кобзареві в м. Енкарнаційон. Парагваї

ського суспільства. Готуючи програму відкриття пам'ятника, просвітяни вирішили запросити президента країни і таким чином привернути увагу до української спільноти пресу, всіх громадян держави. 22 вересня 1976 року президент Парагваю генерал Альфредо Строснер прийняв обрану членами «Просвіти» делегацію в складі: голови «Просвіти» п. Степана Худика та активістів товариства пп. Т. Знатовської, М. Шостак, К. Барановського і Г. Савчука. Делегації вдалося переконати президента підтримати акцію українців, і Строснер дав згоду офіційно взяти участь в урочистостях.

Шевченківські святкування в Парагваї — подія, яка демонструвала не тільки активність «Просвіти», а насамперед високий рівень свідомості українців, нечисельна група яких впевнено утверджувала себе як окремішню етнічну групу в країні. 15 листопада 1976 р. муніципальний уряд м. Енкарнасьйон видав розпорядження про «Тиждень українців в Енкарнасьйоні». З тієї нагоди сюди приїхали делегації української діаспори з Європи, Канади, Сполучених Штатів Америки, Бразилії, Аргентини. На свято прибуло біля семи тисяч українців [5, с. 1].

Кульмінацією тижня стало 19 листопада 1976 року — власне день відкриття пам'ятника Кобзареві. Акт посвячення виконали митрополит Української

Автокефальної Православної Церкви Мстислав Скрипник та єпископ Української Греко-Католицької Церкви Єфрем Кривий за участю всього духовенства обох конфесій. У посвяченні взяв участь президент Парагваю генерал Альфредо Строснер, який власноручно здійснив відкриття пам'ятника українському поетові. Вперше на відкритті пам'ятника Шевченкові в діаспорі був присутній керівник держави [2, с. 122—126; 3, с. 136].

Українці на південноамериканському континенті головним чином — вихідці з західних земель нашої Вітчизни. І, як бачимо, для них не хто інший, як Батько Тарас — виразник їх національної приналежності. Тобто, ці реалії виразно доводять виняткову роль поета: на всіх континентах земної кулі він — символ усієї української нації, символ соборності України.

Міцно вкоренилася українська гілка і в Парагваї, і в Аргентині. Тут нині живе четверте-п'яте покоління перших емігрантів. Зрозуміло, що для теперішніх генерацій аргентинська і парагвайська земля — своя, рідна, близька, адже на ній вони народилися, виростили, здобули освіту, працюють. Вони — патріоти своїх держав, аргентинці, парагвайці. Але до сьогодні належать до особливої етнічної групи — української зі своєрідними традиціями, обрядами, святами, піснями й танцями і, головне, знаннями про своє історичне походження. Одним із виразників і гарантів етнічної історичної пам'яті є Великий Українець — Тарас Шевченко.

Усі роки буття українців у Південній Америці поета була осердя, по-перше, консолідації українців, творення етнічної групи та її становлення; по-друге, на простому етапі — її маніфестації як

окремішності, визнання у суспільстві; по-третє, можливо, у найскладніший час самозбереження спільноти, пошанування і плекання самобутності культури.

1. Данилишин М. Українці в Аргентині / Михайло Данилишин. — Buenos Aires, 1979. — 392 с.
2. Сапеляк О. Парагвайці українського походження / Оксана Сапеляк. — Львів, 2011. — 143 с.
3. Сапеляк О. Українська спільнота в Аргентині / Оксана Сапеляк. — Львів, 2008. — 285 с.
4. Україна в світі. Пресовий орган СФУЖО. — Торонто, 2013. — Число 3—4.
5. Українське слово. Орган українського товариства «Просвіта» у Аргентині. — № 43.
6. Snihur Esteban Angel. De Ucrania a Misiones / Snihur Esteban Angel. — Argentina : Apostoles, 1997. — 219 p.

Oksana Sapelak

ON GUARD OF UKRAINIANS' SPIRITUALITY

In the article has been raised a problem of Taras Shevchenko's role as one of main resources for self-determination of Ukrainian immigrants in Paraguay and Argentina, as a guarantee for affirmation of Ukrainian ethnical groups' particularity in mentioned countries.

Keywords: immigrants, ethnical group, consolidation, self-defence, self-identification.

Oksana Sapelak

НА СТРАЖЕ УКРАИНСТВА

Поднимается вопрос о роли Тараса Шевченко как одного из главных ресурсов самосохранения национальной идентичности украинских иммигрантов в Парагвае и Аргентине, как гаранта утверждения отдельности (обособленности) украинской этнической группы в этих странах.

Ключевые слова: иммигранты, этническая группа, консолидация, самосохранение, самоидентификация.